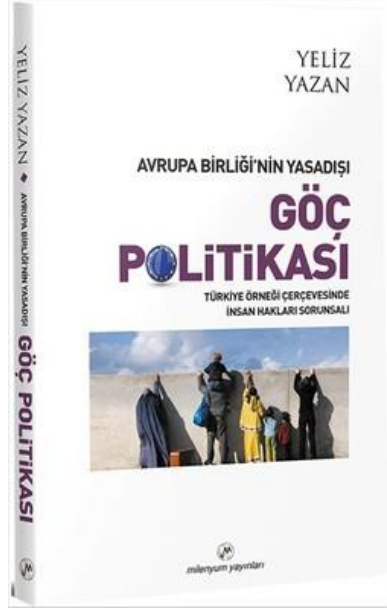

KİTAP İNCELEMESİ:**Avrupa Birliği'nin Yasadışı
Göç Politikası: Türkiye
Örneği Çerçevesinde İnsan
Hakları Sorunsalı****Yazar:** Yeliz Yazan Koç**Milenyum Yayınları, 4.
Baskı, İstanbul, 2020.****Dil:** Türkçe**223 sayfa****ISBN:** 978-975-8773-81-7

Avrupa Birliği (AB) göç politikaları uzun yıllardır çeşitli kapsamlarda incelenmekte ve çeşitli sebeplerle eleştirilmektedir. İnsan haklarını temel değerleri arasında sayan AB'nin, tarihsel süreç içerisinde göç akışlarına karşı tutumunda gözlemlenen dönüşüm ve eylemleri ile söylemlerinin çelişmesi birçok araştırmaya konu olmaktadır. Yeliz Yazan Koç tarafından kaleme alınan *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası: Türkiye Örneği Çerçevesinde İnsan Hakları Sorunsalı* adlı bu eser, AB'nin göç politikaları kapsamında insan hakları sorunlarına dikkat çekmektedir.

AB üye ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik kalkınma için ihtiyaç duyulan işgücünü karşılamak amacıyla “açık kapı” politikasını uygulamış ancak ilerleyen yıllarda “açık kapı” politikasının Avrupa topraklarında “problemlere” sebep olmaya başlamasıyla değiştirildiği görülmüştür. 1990'lı yıllara gelindiğinde AB üyesi ülkelerde yükselen “sıfır göç politikası” yaklaşımları, AB düzleminde de “göç” konusunu “yüksek politika” alanı haline getirmiş ve konuyu hızla güvenlileştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik amaçlarla göçmenlere açılan kapıların, 1970'lerde yaşanan ekonomik kriz ile kapanması ve ardından Avrupa coğrafyasında topluluk içerisinde iç sınırların kaldırılmasını amaçlayan Schengen Anlaşması, göç konusunu AB için öncelikli konulardan biri haline getirmiştir.

Kitap genel itibarıyla, yüzyıllardır sürmekte olan ve daha iyi şartlarda yaşamak arzusu ile buldukları yerlerden başka yerlere “göç” eden insanların,

Avrupa kıtasına olan yolculuklarının yasal boyutlarını ve AB'nin "yasadışı göç" dalgaları ile mücadele ederken geliştirmeye çalıştığı "Kale Avrupası"¹ yaklaşımının kısmi bir eleştirisini ortaya koymaktadır. AB'de iç sınırların kalkması ile birlikte üye devletlerin Avrupa topraklarına yönelik gerçekleşen "yasadışı göç" dalgaları ile mücadele için geliştirmeye çalıştıkları ortak politikaların meydana getirdiği insan hakları sorunlarına dikkat çekilen eserde, Birlik'in bu konuda ürettiği resmi belgeler ve kararlara yer verilmiştir. Yazar, çalışmasında AB'nin güvenlik odaklı yasadışı göçle mücadele politikasında, insan haklarının yeri ve önemini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Yazarın ifadesiyle öncelikle kademeli olarak kodifiye edilen yasadışı göç politikasında insan hakları vurgusunun, teorik olarak nasıl kurgulandığı sorgulanmış, ardından ise yasadışı göçle mücadelenin pratikte en etkili aracı olan değerlendirilen "Geri Kabul Anlaşması"nın, Türkiye örneği üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır.

Yazar, çalışmasında AB'de insan haklarının gelişimine dikkat geçmekte ve aynı zamanda Birlik'in insan haklarını kendi varlığının bir parçası olarak değerlendirdiği hususunu belirtmektedir. Bununla birlikte eserde, Temel Haklar Şartı ile yasadışı göçmenlere tanınan haklara ilişkin devletler veya ulusüstü aktörler tarafından kabul gören uluslararası standartların var olduğunun da altı çizilmektedir. Ancak yazar bu noktada AB'nin Türkiye ile yapmış olduğu geri kabul anlaşmasında ciddi insan hakları ihlallerinin doğabileceğini ve dolayısıyla yasal düzlemde AB'nin insan hakları söylemleri ile uygulama ve eylemlerinin çeliştiğini tespit etmiştir. Söz konusu tespitler üzerine, eserin Giriş bölümünün ardından öncelikle birinci bölümde kavramsal çerçeve ve göç teorilerine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, AB'nin ortak göç politikası oluşturma çabaları ve kurumsal dönüşüm süreçleri ele alınmıştır. Son bölümde ise AB'nin insan hakları konusunda çalışmaları ve konuya yaklaşımı vurgulanmış ve uygulama ile söylemleri arasındaki çelişkiler tartışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, "göç" kavramı içinde kullanılan terimler ve tanımlar tartışılmış ve göç ile ilgili teoriler ve bu teorilerin farklı yaklaşımları paylaşılmıştır. Yazılı ve görsel basında sıklıkla yer alan, zaman zaman karıştırılan ve metin içerisinde fazlaca yer verilmiş olan "mülteci", "yasadışı göç", "sığınmacı" gibi kavramlar açıklanarak, ilerleyen bölümlerde oluşabilecek kafa karışıklıkları önlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, AB'nin kullanmış olduğu "yasadışı göç" kavramının da temellerine inilmiş, ancak bu terimin AB tarafından neden tercih edildiği yeterince açıklanmamıştır. Bilindiği üzere AB'nin uzun süredir kullandığı "yasadışı göç" kavramı, çokça eleştiri almakta ve

¹ AB, yasadışı göç ile mücadelesinde kullandığı, sınır güvenliğini artırmak, göçmenlerin geri dönüşünü teşvik eden politikalar üretmek ve Türkiye gibi önemli kaynak ve transit ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalayarak sınırlarındaki duvarları yükseltmekte ve göç konusunu güvenlikleştirmektedir.

bu terminoloji yerine “düzensiz göç” terimini kullanması önerilmektedir. Kitapta, kavramsal çerçeve sunulurken AB’nin kullandığı bu sorunlu terminoloji tartışmalarına da yer verilmesi beklenmiştir. Ancak Yazar bu konuya üçüncü bölümün sonlarında kısaca değinmiştir. Dolayısıyla, insan hakları sorunsalının ele alındığı kısımlara geçmeden okuyucuyu terminoloji konusunda daha detaylı bilgilendirmek ve AB’nin göçe yaklaşım sorunlarının temeline inmek amacıyla ilgili terminoloji tartışmalarına daha geniş yer verilmesinin, kitapta sorunun kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi açısından önemli olabileceği söylenebilir.

Birinci bölümde, aynı zamanda, bireylerin neden göç etmek istediklerine göç teorilerinden faydalanarak yer verilmiştir. Makro, mikro ve mezo düzey teorilerin incelendiği bölümde, bu düzeyler arasında keskin çizgilerin bulunmadığı, bir teorinin her iki veya üç düzeyden de kesitleri bünyesinde bulundurabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda, okuyucunun, ilerleyen bölümlerde teoriler kullanılırken kafasının karışması engellenmeye çalışılmıştır. Yazar bu bölümde göç düzeylerini de kapsamlı bir şekilde açıklamış ve makro düzeyi yapısal olarak yani politik, ekonomik ve/veya kültürel yapılar üzerinden; mezo düzeyi ilişkisel olarak yani kolektif ve sosyal ağlar bakımından; mikro düzeyi ise bireysel olarak ve temelini bireysel değerlerden, beklentilerden ve kaynaklardan alacak şekilde ele almıştır.

İkinci Bölümde ise AB’nin ortak göç politikası oluşturma çabaları, Avrupa’ya yönelen göçün üç evresiyle paralel olarak incelenmiştir. Bu incelemede yazar tarafından AB’nin göç politikasının başlangıçta ekonomik amaçlarla sonrasında ise güvenlik kaygıları ile dönüştüğü tarihsel süreç içerisinde verilmiştir. Bu açıdan kitap, AB’nin konuyla ilgili tutumunun AB’nin yaşamış olduğu tehdit ve tecrübelerden beslendiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’nın izlemiş olduğu “açık kapı” politikasının, 1973 Petrol Krizi ile birlikte çözülmesi gereken sorunlardan birini oluşturması, bu dönemde Topluluk için de kapıların yeniden kapatılmasını gerekli kılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemin de incelendiği bölümde, AB üye devletlerinin bu bölgedeki ülkelerden yoğun bir şekilde göç aldığı, FRONTEx yıllık analizlerine yer verilerek paylaşılmıştır. Çalışmanın yorumlama kısımlarının veri analizleri üzerinden yapılmış olması, eserin konuyla ilgili neden/sonuç ilişkisinin daha net kurulmasına katkı sağlamıştır.

Bu bölüm, Birlik’in yıllar içerisinde göç politikası temelinde kurumsal dönüşümünü de incelemesi bakımında önemli bilgiler içermektedir. Bölümde aynı zamanda, AB’nin yasadışı göç politikaları ve mücadele araçları, gerek kurucu anlaşmalardan oluşan birincil hukuk kaynakları gerekse de direktif, öneri, rapor ve zirvelerden oluşan ikincil hukuk kaynakları ile incelenmiş ve Birlik’in kısmen ilerleme kaydetmesine rağmen halen ortak bir göç politikası oluşturamadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu bölümde, özde AB üye devletleri tarafından izlenen politikaların genelde ise Birlik nezdinde izlenmeye

çalışılan politikaların “Kale Avrupası” politikasını güçlendirdiği ve yasadışı göç ile mücadelede insan hakları sorunlarına sebep olan yaklaşımların benimsenmekte olduğu vurgulanmıştır. Bölümün genelinde ele alınan AB'nin yasadışı göç politikasında insan haklarının yerinin ise son derece tartışmalı olduğu ve nispeten politikasının temel insan haklarından yoksun olduğu sonucuna varılmıştır. Zira temel haklar arasında saydığımız barınma, eğitim alma vb. haklar yasadışı göç ile AB ülkelerine gelen bireylerin ulaşmadıkları haklar olarak kayda geçilmiştir. Bununla birlikte, aileleri yasadışı göç hareketine katılan çocuklardan da bahsedilmiş ve kendi kararlarını veremeyen bireyler olarak, doğrudan ailelerinin kararları sebebiyle cezalandırılmaları eleştirilmiştir. Bu bağlamda Yazar, insan hakları konusunda eleştirilerin artmasına sebep olan gelişmeleri 2002 yılında Konsey tarafından kabul edilen “Kapsamlı Yasadışı Göçle Mücadele Planı²” nı örnek vererek ele almış ve böylece AB'nin göç konusunu dışsallaştırdığını ve güvenlikleştirdiğini ortaya koymuştur.

Üçüncü bölüm altında genel olarak yasadışı göçmenlerin hakları üzerinde durulmuş ve bu haklar uluslararası sözleşmeler temelinde açıklanmıştır. Diğer yandan ise AB'de insan hakları gelişim süreci ele alınırken, AB'nin Temel Haklar Şartı ile yasadışı göçmenlere tanıdığı hakları resmileştirmesi üzerinde durulmuştur. AB tarihinde insan haklarına ilk kez atıfta bulunulan Tek Avrupa Senedi, Birlik'in siyasi bir dönüşüm sürecinde olduğunun da göstergesi olarak ele alınmıştır. Bu bölümde yazar, Birlik'e aday ülkelere yaklaşımı konusunda haklı eleştirilerde bulunmuştur. Zira Birlik, aday ülkelere gelişmiş insan hakları politikaları üretmelerini beklerken ve bunu koşul olarak öne sürerken, diğer taraftan kendi üyeleri içerisindeki bazı ülkelerde sürdürülmekte olan insan hakları bakımından sorunlu göç politikalarını değiştirememiştir. Yazar, aynı zamanda, geri kabul anlaşmalarını da incelemiş ancak yeterli ölçüde detaylandırmamıştır. Bölümde AB'nin konuyla ilgili kendi içinde yaşadığı sorunlardan bahsedilmiş, ancak sorunun üçüncü ülkeler vasıtasıyla çözülmeye çalışılmasının yarattığı hak ihlalleri detaylı bir şekilde ele alınmamıştır.

Çalışmada genel olarak, AB'nin yasal düzenlemeleri ışığında yasadışı göç ile mücadelesi ele alınmıştır. Bu yapılırken de AB'nin kurucu antlaşmalarına, resmi belge, direktif ve kararlarına yer verilmiş, bunların kapsamlı bir incelemesi sunulmuştur. Nihayetinde çalışmanın temel argümanı, AB'nin yasadışı göç ile mücadelesinin temel insan haklarından yoksun olduğudur. Bununla birlikte, göçün politikleşme sürecinde AB'nin üye devletlerini ortak bir “göç politikası” geliştirmeye ikna edememesi eleştirilmektedir. Yazara göre, bu dönemde, AB'nin üye devletleri ikna edebildiği tek konu “geri kabul anlaşmaları”nda yetki devri olmuştur. Bu bağlamda yazar, “geri kabul anlaşmaları” ile ilgili olarak

² Proposal for Comprehensive Plan to Combat Illegal Immigration and Trafficking of Human Beings In the European Union.

sürecin “ortaklaştırma” temelinden değil, “topluluklaştırma” üzerinden kurgulandığını iddia ederek, AB’ye bu konuda eleştiride bulunmaktadır. Geri kabul anlaşmaları, her ne kadar AB’nin önceki dönemlerdeki uygulamaları ile karşılaştırıldığında bir yenilik olarak görülse de bu dönemde ortaya çıkan “güvenli üçüncü ülke” yaklaşımı eleştirilmiştir. Bu yaklaşım ile yazar, AB’nin “tampon bölge” oluşturma amacına dikkat çekmiş ve bu politikanın, AB’nin dış sınırlarındaki ülkelerle ve uzak coğrafyalardaki ülkelerle geri kabul anlaşması imzalama çabalarını, yasadışı göçmenlerin sınırlarından çıkarılmasını sağlayan eş merkezli halkalar yaratma çabası olarak değerlendirmiştir.

Çalışma, AB’nin yasadışı göç ile ilgili geçirdiği/geçirmekte olduğu kurumsal dönüşüm sürecini ayrıntılı olarak incelemiş ve bu bağlamda AB’nin politikasının yetersizliğini işaret etmiştir. Bu husus, çalışmanın temel argümanı olmak ile birlikte, metnin de yoğun bir bölümünü kaplamıştır. Çalışmanın amaçlarından birinin “geri kabul anlaşmaları”nın yarattığı insan hakları sorunları olması sebebiyle, bu kısmın da detaylandırılması ana argümanın okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. AB’nin ortak bir göç politikası geliştirme konusundaki başarısızlığına vurgu yapılan çalışmada, süreç içerisinde geliştirilen politikaların içeride “Panoptikon Avrupa”³ kurgusunu güçlendireceği, dışarıda ise “Kale Avrupası” duvarlarını yükselteceği iddia edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik nedenlerle göçmenlere kapılarını açan Avrupalı ülkelerin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yoğun bir şekilde artan yasadışı göç ile mücadelesini ve bu mücadelenin insan hakları alanında ortaya çıkardığı sorunları ele alan eser, AB’nin konuya ilişkin çalışmalarının ve bu çalışmaların ortaya çıkardığı sorunların analizini sunması açısından önem taşımaktadır. AB’nin göç politikalarındaki insan haklarını sorunsalını daha anlaşılır kılmak adına çalışmasında nitel araştırma yöntemlerden faydalanan yazar, Birlik’in göç süreçlerini dönüştürürken gerçekleştirmiş olduğu çeşitli çalışmalara, anlaşma revizyonlarına, resmi belge ve kararlara yer verirken aynı zamanda hukuki sözleşme ve resmi direktifleri de derlemiştir. Kaynak olarak kullanılan bu belgeler, okuyucu açısından sonraki çalışmalarda kullanılabilmesi açısından önem teşkil etmektedir. Bu bakımdan çalışma ciddi bir referans kitap olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte, kitapta insan haklarını temel kodlarına yerleştiren AB’nin uzun yıllardır sürdürdüğü yasadışı göç ile mücadelesinin, bugün hala insan hakları konusunda sorunlu olması haklı bir

³ Panoptikon, Jeremy Bentham’ın 1785’te tasarladığı hapisane modelidir. Gözetlenmeye dayalıdır. Tek odalı hücrede mahkûmun saklanacak yeri bulunmamaktadır. Mahkûm ne zaman gözetlendiğini bilmediği için sürekli gözetleniyormuşçasına davranmak zorundadır. Panoptikon ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bentham (1995).

Şekilde eleŐtirilmiŐ, ancak bunun nasıl aŐılabileceĐi ile ilgili önerilerde bulunulmamıŐtır.

Kaynakça:

Bentham, J. (1995) *The Panopticon Writings*, (Londra ve New York: Verso).

Gülden BULUT*

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Avrupa AraŐtırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İliŐkiler Anabilim Dalı, e-posta: gulden.bulut@marmara.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-3173-3034.